

Marianne Heimbach-Steins – Georg Steins (ed.).
Bibelhermeneutik und Christliche Sozialethik. Stuttgart:
Kohlhammer, 2012. 318 s. ISBN 978-3-17-022215-1

PETR ŠTICA

Vztah Bible a teologické etiky, respektive hermeneutiky biblických textů ve vztahu k argumentaci používané v teologické etice patří k důležitým otázkám teologické vědy jako takové. Pro křesťanskou sociální etiku coby teologickou etiku sociálních skutečností se tato otázka nabízí zvláště naléhavě: jak s ohledem na dějiny sociálního učení církve, v němž hrály zvláště v jeho počátcích biblické texty nepřilíživě výraznou či hermeneuticky málo diferencovanou úlohu,¹ tak vzhledem k současnosti křesťanské sociální etiky jako vědecké disciplíny, která se na jedné straně profiluje jako teologická disciplína (a jako taková se vztahuje rovněž k Bibli jako zásadnímu teologickému prameni pro vlastní práci) a která na druhé straně usiluje o komunikabilitu vně teologického diskurzu, a proto klade důraz na argumentaci, jež je společná humanitním vědám, zejména filozofii a sociálním vědám. Uvedená problematika se tedy zrcadlí nejen v metodologii křesťanské sociální etiky, nýbrž v jejím profilování jako takovém. Vztah Bible a křesťanské sociální etiky přitom představuje zjevně komplexní skutečnost vyžadující diferencované promyšlení.² O to překvapivější je, že tomuto vztahu byla v diskurzu křesťanské sociální etiky doposud věnována velmi malá pozornost.³ Recenzovanou knihu,⁴ která vznikla péčí Marianne Heimbach-Steinové a Georga Steinse (za spolupráce

¹ K důrazu na přirozeno-právní argumentaci v textech sociálního učení církve do druhého vatikánského koncilu a k používání biblických textů v jejich rámci v uvedeném období srov. ŠTICA, Petr. Přirozený zákon v sociálním učení církve. *Communio: Mezinárodní katolická revue* 2010, roč. 14, č. 2, s. 66–90, zvl. 76–82.

² K vybraným uvážím k této problematice srov. ŠTICA, Petr. Vztah Bible, biblické hermeneutiky a křesťanské sociální etiky. Metodologické poznámky k utváření teologicko-etické reflexe. *Acta Universitatis Carolinae Theologica* 2011, roč. 1, č. 1, s. 37–51.

³ V oblasti katolické teologické etiky obecně je v posledních letech v této problematice situace o něco lepší (k systematické reflexi vztahu Bible a teologické etiky v německé jazykové oblasti srov. např. monografii NOICHL, Franz. *Ethische Schriftauslegung. Biblische Weisung und moraltheologische Argumentation*. Freiburg i. Br. et al.: Herder, 2002). Samozřejmě je v této souvislosti třeba zmínit rovněž nedávno publikovaný dokument PAPEŽSKÉ BIBLICKÉ KOMISE, *Bible a morálka: biblické kořeny křesťanského jednání*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010 [orig. vyd. 2008].

⁴ Recenze vznikla díky podpoře Alexander von Humboldt Foundation.

Alexandera Filipoviće a Kerstin Rödigerové), je proto třeba určitě přivítat. Sborník je výsledkem projektu katedry pro křesťanskou sociální etiku (Bamberg, později Münster) a katedry exegeze Starého zákona (Osnabrück). Jednotlivé otázky a témata byly diskutovány v rámci společných doktorandských seminářů a následně v rámci dvou konferencí. Texty jsou tedy plodem nejen odborné diskuze mezi profesory a doktorandy, nýbrž jsou rovněž plodem dialogu mezi dvěma teologickými disciplínami – mezi křesťanskou sociální etikou a biblickou teologií/exegezí.

Kniha zahrnuje rozsáhlejší korpus článků rozdělených do tří částí. Je otevřena studií Marianne Heimbach-Steinové, jež se uvedenou problematikou zabývá soustavně několik let.⁵ Článek, který po právu zaujímá v rámci celého svazku prioritní místo, nastiňuje místo Bible v křesťanské sociální etice; jinými slovy zabývá se tím, jakou roli při práci křesťanské sociální etiky hrají biblické texty, jak by se k nim sociální etika měla přiměřeně vztahovat a jakých nároků a předpokladů by si přitom měla být vědoma (srov. s. 11). Svou reflexi autorka rozděluje do tří postupných kroků. Nejprve se zabývá otázkou, k čemu potřebuje etika Bibli. Biblické texty představuje Heimbach-Steinová jako jeden ze základních referenčních pramenů křesťanské sociální etiky a Bibli charakterizuje jako „významový rámec, který předchází každou konkrétní normativně-etickou argumentaci“ (s. 13). Bibli nemůžeme chápat jako rezervoár návrhů řešení eticky palčivých otázek současné společnosti, představuje však základní referenční rámec přinášející fundamentální antropologická a etická měřítka, podle nichž a na něž se teologicko-etická reflexe současných sociálních problémů orientuje (srov. s. 13); měřítka, která jsou sdílena ve společenství církve, „v rezonančním prostoru“, v němž křesťané rozpoznávají a utvářejí svou identitu učedníků nazaretského Mistra (srov. s. 18). Ve druhém kroku se autorka soustřeďuje na církevní sociální dokumenty a na způsoby používání Bible v těchto etických textech. Uvádí, že v celocírkevních

⁵ Z jejich nejvýznamnějších počínů srov. např. Ornament, Fundament, Argument oder was sonst? Zur Rolle der Bibel als Kanon in theologischer Ethik und in gemeinsamen katholisch-evangelischen Texten. *Zeitschrift für evangelische Ethik* 2001, roč. 45, s. 95–108 (spolu s Georgem Steinsem); Biblische Hermeneutik und christliche Sozialethik. In HEIMBACH-STEINS, Marianne (ed.). *Christliche Sozialethik. Ein Lehrbuch. Bd. 1: Grundlagen*. Regensburg: Friedrich Pustet, 2004; z poslední doby srov. Begründen und/oder Verstehen. Vermittlungsgestalten zwischen biblischer Botschaft, sittlichem Subjekt und gerechter Praxis. In HOFHEINZ, Marco – MATHWIG, Franz – ZEINDLER, Matthias (ed.). *Wie kommt die Bibel in die Ethik? Beiträge zu einer Grundfrage theologischer Ethik*. Zürich: Theologischer Verlag Zürich, 2011, s. 243–261.

dokumentech a křesťanské sociální vědě se často objevovalo zacházení s Biblií na způsob kamenolomu (výběrové používání biblických textů a motivů za účelem dokreslení či potvrzení dříve formulovaných názorů) a že se texty obecně málo vztahují (či vztahovaly) k biblickým textům (hlavní referenční zdroj tvoří předcházející texty sociálního učení církve – srov. s. 14–15). Zároveň ale uvádí rovněž kontrastní příklady hermeneuticky poctivého a diferencovaného zacházení s biblickými texty, jež lze nalézt v sociálních dokumentech především místních církví (např. ve významném sociálním listu amerických biskupů *Hospodářská spravedlnost pro všechny* z roku 1986 či v ekumenickém dokumentu Evangelické církve v Německu a Německé biskupské konference „... a cizinec, který je v tvých branách“. *Společné slovo církví k výzvam migrace a uprchlictví* z roku 1997). Poněvadž vztahování se k Biblii vyžaduje pečlivou hermeneutickou práci, uvádí Heimbach-Steinsová ve třetím kroku základní hermeneutická kritéria pro tuto „interakci“. Zvláštní pozornost přitom věnuje kanonicko-intertextuální četbě Bible a „angažované četbě.“ V souhrnné úvaze představuje jako přiměřený model vztahování se k biblickému textu „otevřený rozhovor“ (s. 24–26). Článek je výborným, přehledným a diferencovaným představením vztahu teologické etiky a biblické hermeneutiky. Zároveň prezentuje relevantní literaturu a tím, že propojuje různé aspekty problematiky s jednotlivými články recenzované publikace, slouží rovněž jako uvedení do knihy jako takové.

Následující první skupina článků (s. 37–153) reflektuje základní hermeneutické kategorie a pojmy. Georg Steins přibližuje model vědomě kanonického výkladu Bible (*kanonbewusste Bibelauslegung*). Kerstin Rödigerová se ve svém článku s názvem „Čtení jako etický akt“ věnuje aktivní roli čtenáře Bible a četbě jako procesu. Ve své reflexi navazuje zvláště na hermeneutický přístup, jehož autorkou je biblistka Elisabeth Schüssler Fiorenzová. Tento přístup Rödigerová v závěru dokumentuje na četbě konkrétní biblické perikopy. Alexander Filipovič se zabývá důležitou hermeneutickou kategorií společenství (*Interpretationsgemeinschaft*), která je zásadní kategorií jak pro biblickou vědu, tak pro některé filozofické a humanitně-vědní přístupy. Popisuje dále její význam a z ní plynoucí výzvy pro křesťanskou sociální etiku. Daniel Bogner a Bettina Wellmannová přibližují v návaznosti na dílo německého sociologa Hanse Joase Bibli jako „inspiraci pro obnovené chápání [kreativně] jednajícího člověka“ (s. 132). Kategorií následování jako hermeneutickou kategorií pro vztah Bible

a etiky, respektive Bible a mravního jednání se v následujícím textu zabývá Axel Bernd Kunze.

Druhá část s názvem „Základní etické otázky – v zrcadle Bible“ (s. 154–289) zahrnuje široké tématické spektrum článků. Walter Lesch nastiňuje místo Desatera v kulturních dějinách. Sebastian Zink reflektuje otázku, jakou roli může hrát biblická kategorie vzpomínání (*zakar, anamnesis*) pro křesťanskou etiku, respektive představuje impulsy „biblicko-eticky chápaného“ vzpomínání pro křesťanskou sociální etiku. Andreas Lienkamp se podrobně zabývá „biblicko-ekologickou problematikou“. Jako příklad zacházení s biblickými texty v křesťanské etice analyzuje biblické pověření člověka k vládě nad zemí z příběhu o stvoření (Gn 1,26–28). Postupuje přitom nejen biblicko-hermeneuticky velmi pečlivě, nýbrž propojuje toto téma s hlavními aspekty ekologicko-etické debaty, pro niž zmiňovaná biblická perikopa představuje bezpochyby jakýsi „žhavý kámen“.⁶ Anna Maria Riedlová v následujícím textu věnuje pozornost potenciálu starozákonních žalmů pro teologii a praxi diakonie. Peter Meiners si všímá toho, jakým způsobem se Michael Walzer ve svých sociálně-filozofických úvahách vztahuje k postavě proroka Ámose a jeho sociální kritice. Walter Lesch se zabývá tím, jakým způsobem přistupují někteří významní současní nekřesťanští intelektuálové (A. Badiou, G. Agamben, S. Žižek) k apoštolu Pavlovi coby podnětnému mysliteli. Tento blok článků uzavírá Mariano Barbató úvahou nad potenciály biblické mudroslovné literatury pro postmoderní, globalizovanou společnost.

Poslední část zahrnuje „případové studie zacházení s biblickými texty“ ve vybraných církevních sociálních dokumentech. Gregor Adamski věnuje v této perspektivě pozornost již zmiňovanému dokumentu amerických biskupů *Hospodářská spravedlnost pro všechny*. Thomas Nauerth představuje dokument Německé biskupské konference k tématu míru z roku 2000 a následnou teologickou debatu o roli Bible v etickém diskuzi této problematiky. Závěrečný text přináší komentář dokumentu Papežské biblické komise *Bible a morálka* z pera Georga Steinse. Steins zasazuje dokument do kontextu ostatních dokumentů Papežské biblické komise a situace v biblické teologii a představuje jeho základní charakteristiky. Zabývá se především klíčovým pojmem dokumentu *zjevená morálka* (kterým v textu není míněna sbírka etických „návodů

⁶ Z ekologické debaty jsou známy hlasy (např. C. Amery), které současnou ekologickou krizi spojují s křesťanstvím, respektive s biblickým pověřením člověka k vládě nad zemí z knihy Genesis.

řešení“ odvozených z Bible, nýbrž „metaetická zkratka“ ve smyslu vřazení/zakotvení etiky a křesťanského jednání do „klíčového, primárního horizontu“ vztahu s Bohem), věnuje však pozornost rovněž biblickým kritériím etické reflexe a dalším základním stavebním kamenům textu. Vyjmenovává jeho pozitiva, ale nezamlčuje rovněž aspekty, které jsou podle něj v dokumentu opomenuty. Celkově hodnotí text kladně a pokládá jej za inovativní příspěvek a vhodný, věcně přiměřený základ pro další promýšlení a „reflektované zacházení s Bibli“ (s. 317), k němuž dokument – ne v poslední řadě svým zdrženlivým a otevřeným stylem, který se jako červená nit vine celým dokumentem (srov. např. čl. 158) – zve. Zvláštní význam dokumentu spatřuje Steins „v senzibilizaci pro problematiku a komplexitu vztahování k Bibli v mravních otázkách“ (s. 316). Není divu, že recenzovaná kniha, jejímž cílem je komplexitu zmiňované problematiky reflektovat, se základním směřováním dokumentu Papežské biblické komise koresponduje.

Recenzovanou knihu lze považovat za významný podnět k promýšlení vztahu mezi biblickou exegezí a hermeneutikou na jedné straně a křesťanskou sociální etikou na straně druhé. Třebaže druhá část knihy zahrnuje tématicky poměrně heterogenní texty a u některých z nich je vztah k hlavnímu zaměření knihy volný (mám na mysli především články Lesche a Barbata, které se zabývají četbou a hermeneutikou Bible „za hranicemi teologie“, bez explicitního vztahu ke křesťanské sociální etice jako takové), přináší recenzovaný svazek řadu inspiračních podnětů pro teologickou práci. Několik málo článků (Bogner/Wellmannová; Barbato) zůstalo co se týče pečlivé hermeneutické práce s biblickými texty za očekáváním. Jiné články jsou však naopak vypracovány velmi pečlivě a odkrývají čtenářům důležité a leckdy objevené aspekty reflektované problematiky (mj. texty Rödingerové, Filipoviće, Lienkampa, Zinka, Adamského).

Celkově lze recenzovanou knihu charakterizovat jako přínosný impuls pro soudobou odbornou debatu o vztahu křesťanské sociální etiky a Bible a pro zacházení s biblickými texty v rámci (teologicko-)etické argumentace. Kniha je solidním východiskem pro další promýšlení souvisejících otázek či zpracování dalších témat.⁷ Lze jí proto jen přát, aby si k ní mnoho čtenářů se zájmem u tuto palčivou problematiku – a to nejen těch, kteří žijí v německy mluvících zemích – našlo cestu.

⁷ Některé otázky formuluje ve své recenzi ke knize Hansjörg Schmid. Srov. SCHMID, Hansjörg. *Amosinternational. Internationale Zeitschrift für christliche Sozialethik* 2012, roč. 6, č. 4, s. 52–54, 53.